

Speech Femke Halsema

Burgemeester van Amsterdam

Dames en heren,

Op de dag van zijn inauguratie bezocht president Trump een kerkdienst. Bisschop Mariann Edgar Budde van de Episcopale Kerk vroeg hem om genade voor mensen die bang zijn. Ze noemde homoseksuelen, lesbiennes en transgenders. Ongedocumenteerden. Ze vroeg de president ook om mensen te helpen die oorlog en vervolging in hun eigen land ontvluchten.

Met de machtigste man ter aarde zelf op de eerste rij was dit een daad van grote moed en barmhartigheid. President Trump noemde Budde later extreem-links, eiste excuses en haar ontslag. Het pleidooi van Budde voor naastenliefde deed mij denken aan de Majoor. De Majoor had oog voor mensen die in onze samenleving vaak ongezien blijven. Daklozen, verslaafden, sekswerkers, mensen met HIV en iedereen die door onze samenleving en politiek zijn afgeserveerd.

Geïnspireerd door haar geloof vroeg zij aandacht voor hen. De laatsten waren voor de Majoor de eersten. Haar medemenselijkheid was ook een vorm van maatschappijkritiek die elke gezonde democratie nodig heeft.

En juist de reactie van president Trump toont ook aan hoe hard deze vorm van maatschappijkritiek nodig is. Zijn reactie was geen incident, maar is onderdeel van een internationale beweging, waarbij medemenselijkheid in toenemende mate wordt wegzet als slap en de zorg voor kwetsbaren en de rechten van minderheden als extreem-links. Terwijl ze voor mij niets, maar dan ook niets, met politiek te maken hebben.

Ik wil vanmiddag spreken over het belang van het maatschappelijk middenveld bij het verdedigen van democratische waarden en een open en zachtmoedige samenleving. Maar voordat ik verder ga: ik vind het een enorme eer om de eerste Majoor Bosshardtlesing te mogen houden.

Majoor Bosshardt begon in 1948 begon met honderd gulden in de oude binnenstad het goodwillwerk van het Leger des Heils. Dak- en thuislozen, en mensen met een verslaving of in de prostitutie konden op haar rekenen. Tijdens een bijeenkomst van het Leger des Heils zag ze ooit midden in de nacht een jongetje buiten staan. Hij was waarschijnlijk rond de vier jaar oud. De jongen stond er te luisteren maar was er helemaal alleen, en de majoor ging naar hem toe. Hij was zijn moeder kwijt. En dus ging de majoor met hem op stap, verloren als hij was, café in, café uit, totdat ze zijn moeder terugvonden. Een prostitué die al een flinke borrel op had.

Ik probeerde me voor te stellen hoe ze na zo'n aangrijpende nacht thuiskwam, toen ik zo'n twee jaar geleden op de Wallen haar voormalige woning bezocht. Ik zat op zolder op een bed waar zij prostitués even een plek gaf om tot rust te komen. Ze bood er ook ruimte voor mensen die verslaafd waren of, zoals het Leger het zo prachtig omschrijft, 'geen plek hadden om thuis te komen'.

Ook nu zijn er grote groepen mensen die achter worden gesteld. Mensen wiens noden en zorgen te weinig worden gehoord of gezien. Ik bedoel niet alleen de mensen die op straat leven of, al dan niet gedwongen, sekswerk doen of verslaafd zijn. Maar ook de mensen in verwaarloosde buurten. In schimmelwoningen, in onveiligheid, en op de plekken waar de lerarentekorten het hoogst oplopen terwijl de kinderen juist het meeste aandacht nodig hebben, en waar onze leefbaarheid constant onder druk staat.

Ondertussen dreigt het geloof dat de politiek dit soort zorgen kan wegnemen uit te doven. Ons land kent inmiddels decennialang een technocratische bestuursstijl, waarmee politieke problemen niet werkelijk worden opgelost. Veel te vaak leggen overheden hun oor te luisteren bij de met spreadsheets en powerpoint bewapende consultants. Politici hebben de afgelopen decennia in toenemende mate ook hun taal overgenomen. Zielloos technocratisch bestuur heeft populisme een voedingsbodem gegeven. Populisten leken de enigen die verzet konden bieden tegen de politiek die zegt dat er geen alternatieven zijn voor de statistische voorspellingen.

Tegenover de technocratie werd vanuit het populisme de afgelopen jaren de wil van het volk geplaatst, de wil van de meerderheid. Aan de ene kant statistische abstracties en aan de andere kant de stellingname dat we moeten doen wat dé Nederlanders willen, wat dé meerderheid wil. Dat heeft de rechten van minderheden, en van diegenen die kwetsbaar zijn, geleidelijk meer en meer ondermijnd. Feitenvrijheid en statistiek. En het heeft de rechten van minderheden niet alleen geleidelijk ondermijnd, het zette ook de deur open naar een autocratische samenleving, waarin minderheidsrechten eigenlijk steeds minder belangrijk worden gevonden. En waar ook vergeten wordt dat we een samenleving van minderheden zijn. Religieuze minderheden, etnische minderheden, politieke minderheden.

We zijn nooit een land geweest dat één meerderheid heeft gekend. Maar een land dat altijd heeft moeten samenwerken met zijn verschillende minderheden. En daar compromissen in heeft moeten sluiten. En in dat compromis heeft altijd een grote schoonheid gelegen. De menselijke maat, de bereidheid om samen oplossingen te vinden voor heel ingewikkelde problemen.

Tussen de droom en daad van populistten met autocratische ambities staan gelukkig op dit moment niet alleen rechtsstatelijke instituties in de weg maar vooral een sterk en eigenzinnig maatschappelijk middenveld. Organisaties en bewegingen die verschillende belangen en waarden vertegenwoordigen en vaak, denk aan het Leger des Heils, in de haarvaten van onze samenleving zitten.

Overall waar democratieën afglijden naar onvrije systemen of autocratieën zien we dat dit ook gepaard gaat met een aanval op het maatschappelijke middenveld en met het inperken van klassieke burgerlijke vrijheden. De vrijheid van minderheden, de vrijheid van verzet, de vrijheid van geloof, de vrijheid van demonstratie en vereniging.

Nederland kent die traditie van een sterk maatschappelijk middenveld. Van sociale bewegingen die aan de basis hebben gestaan van grote veranderingen. Of het nou de vakbeweging is, de vrouwenbeweging, maar ook vrijwilligersorganisaties en de kerken. En we zouden daar eigenlijk heel trots op moeten zijn. We moeten daar zeker in deze tijd heel zuinig op zijn. In plaats daarvan zien we dat ook in Nederland de aanval wordt geopend op waardevolle organisaties. In retoriek maar ook in beleid.

De laatste decennia is overheidsbeleid steeds vaker van bovenaf tot stand gekomen, schreef Frans Leijnse. Volgens deze voormalig bijzonder hoogleraar sociaal-politieke aspecten van de verzorgingsstaat en overlegeconomie is het maatschappelijk middenveld, en ik citeer, 'steeds meer buitenspel gezet'.

Het is een zorg die ook doorklinkt in de jaarlijkse rapportage van het College voor de Rechten van de Mens, die ging over het belang van het maatschappelijk middenveld voor de bescherming van mensenrechten en de rechtsstaat. Maatschappelijke organisaties merken, aldus het college eerder dit jaar, dat ze minder vaak betrokken worden bij het maken van nieuw beleid.

Bij de conceptwetsvoorstellen Asielnoodmaatregelenwet en de Wet tweestatusstelsel is er geen openbare consultatie geweest, waardoor organisaties die wel met de uitvoering zijn belast of soms kritiek moeten kunnen leveren waar we sterker van worden niet of nauwelijks hun mening hebben kunnen geven.

Door maatschappelijke organisaties minder te betrekken wordt de tegenspraak die overheden krijgen kleiner. Dat gaat ten koste van de kwaliteit van nieuwe wet- en regelgeving, in tijden waarin juist hele grote onderwerpen juist om heel veel tegengeluiden en kennis vanuit de haarvaten van de samenleving vragen.

Sommige politieke partijen, ook in Nederland, willen voor maatschappelijke organisaties bijvoorbeeld de toegang tot de rechter beperken. Opnieuw een voorbeeld van hoe de overheid haar eigen tegenmacht en daarmee ook het maatschappelijk middenveld wil beperken. Dat geldt bijvoorbeeld voor de poging van de minister van Asiel om een fors deel van de subsidie van Vluchtelingenwerk in te trekken, een besluit dat door de rechter gelukkig inmiddels is geschorst.

Dit soort maatregelen komt niet voort uit de wens om maatschappelijke problemen beter en sneller op te lossen, maar eerder lijkt het uit rancune. Het duidelijkst werd dit nog wel toen de minister van Asiel weigerde om haar handtekening te zetten voor vijf vrijwilligers die overduidelijk een onderscheiding hadden verdiend.

Leiders in het buitenland met autoritaire neigingen willen maar wat graag het maatschappelijk middenveld verzwakken. Amnesty International meldde eind april in het jaarrapport dat autoritaire praktijken en onderdrukking van afwijkende meningen wereldwijd toenemen.

De druk die president Trump op een universiteit als Harvard legt, is een voorbeeld van de manier waarop een overheid tegenspraak moeilijker maakt. In Hongarije ligt er nu een wetsvoorstel van regeringspartij Fidesz in het parlement waarin regels worden opgelegd aan organisaties die buitenlandse financiering krijgen.

De burgemeester van Boedapest heeft een brief geschreven aan voorzitter Ursula von der Leyen van de Europese Commissie dat hij zich grote zorgen maakt dat media en maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met mensenrechten en de strijd tegen corruptie aan banden worden gelegd. Het zou volgens hem onomkeerbare schade opleveren aan deze organisaties en aan, en ik citeer, 'fundamentele waarden van democratie en de rechtsstaat'.

Amsterdam viert dit jaar het 750-jarig bestaan. Een fantastische gelegenheid om inspiratie uit onze geschiedenis te putten die ons ook kan helpen om onze toekomst vorm te geven. Amsterdam, kan, net als vrijwel alle steden met middeleeuwse wortels, bogen op een lange traditie van sterke maatschappelijke organisaties. De Utrechtse historicus Maarten Prak, schreef enkele jaren geleden het boek *Stadsburgers*. Hierin betoogt hij dat al lang voordat natiestaten en nationale parlementen bestonden, er in veel steden al bloeiende praktijken bestonden van stedelijk burgerschap. In Amsterdam waren de burgers verenigd in gilden, schutterijen en liefdadigheidsinstellingen. De stedelijke overheid kon niet om deze instellingen heen. Zo kon de macht zich niet te veel concentreren.

Natuurlijk hoeven die instellingen van destijds niet te worden geïdealiseerd want ze waren verre van democratisch. Elites maakten de dienst uit. Vrouwen en Joden konden niet lid worden van gilden en schutterijen. Maar als vormen van lokaal burgerschap kunnen zij wel degelijk, als we ze democratischer maken en opener, gelden als een inspiratiebron voor nu. Latere vormen van particulier initiatief en sociale bewegingen hebben die traditie van lokaal burgerschap nog veel rijker gemaakt.

Arts Samuel Sarphati liet in de negentiende eeuw urinoirs en openbare wc's in de stad plaatsen, en gaf arme Amsterdammers een baan in het afvalbedrijf dat hij opzette. En in de Algemeene Nederlandse Diamantbewerkersbond, kwamen joden én christenen, hoogopgeleiden én ongeschoolden tot in de twintigste eeuw samen.

Amsterdam is ook de stad waar vrouwen de barricades op gingen voor gelijke rechten. Waar queers hun plek opeisten en onze stad deden opbloeien. Waar bewoners zich organiseerden tegen stadsvernieuwing of gezamenlijk aandacht vragen voor armoede en slechte huizen, zoals Red Amsterdam Noord de laatste jaren doet.

Ik sprak niet lang geleden een groot aantal kerkbestuurders in de ambtswoning die wanhopig zijn over het gebrek aan ruimte. Hetzelfde gesprek heb ik ook met Moskeeën gevoerd en heb ik met cultuurinstellingen en ondernemers. Dat is een hartenkreet die de stad zich zeer moet aantrekken. De ruimte in onze stad is heel schaars. Er is een grote nood aan woningen en tegelijkertijd ligt er ook echt de opdracht voor de gemeente om ook fysiek ruimte te blijven geven aan dat maatschappelijk middenveld, dat mensen kan opvangen, zich kan verenigen, gezelligheid kan creëren.

Daarom is ook heel recent het Nieuw Amsterdams Verbond opgericht, een onafhankelijke vereniging waar verschillende soorten organisaties elkaar ontmoeten om problemen op te kunnen lossen. Wat ze delen is het ideaal van een leefbare stad die aan iedereen toekomt. Inmiddels bestaat het verbond uit een bonte mix van organisaties. Van goede doelen tot multinationals en stichtingen, zoals een in Amsterdam Noord die kinderen helpt om met kunst en cultuur zelfvertrouwen te kweken en taalvaardiger te worden.

Een van de mensen in het verbond is de sociaal ondernemer Abdelhamid Idrissi. Hij richtte stichting Studiezalen op. Kinderen kunnen er hun huiswerk maken, maar ook hun ouders zijn welkom voor een praatje, advies of training. Inmiddels zijn er 47 studiezalen in Amsterdam en Zaandam, waar 1400 kinderen en hun families worden geholpen. Inmiddels steunt de gemeente stichting Studiezalen een beetje maar het is volledig uit particulier initiatief voortgekomen. Bedrijven die steunen, inwoners die steunen, vrijwilligers die daar het werk deden. Idrissi richtte ook Supermarkt Fris op, waar kwetsbare gezinnen van de studiezalen zonder kosten boodschappen kunnen doen. Hij ontmoet mensen die de overheid niet ziet. Hij kent hun armoede omdat hij die zelf ondervond toen hij opgroeide. Hun stem klinkt door als hij met de overheid praat.

En daarmee is hij niet alleen barmhartig, maar ook onmisbaar in onze lokale democratie. Want daarmee verwoordt hij ook maatschappijkritiek, zoals de Major dat deed, zoals de Amerikaanse bisschop dat deed, om de aandacht te vestigen op mensen die menselijkheid en zachtmoedigheid nodig hebben.

Dames en heren,

Op 27 oktober is onze stad officieel 750 jaar oud. Twee dagen later zijn er verkiezingen. Ik hoop dat er heel veel mensen gaan stemmen. Ik maak me daar zorgen om omdat de huidige coalitie talloze mensen heeft teleurgesteld. Dit kan de voedingsbodem voor antidemocratische sentimenten versterken. Het kan onze samenleving verder verharderen. De polarisatie kan toenemen. Het idee dat het gaat om de wil van de meerderheid ook verder versterken. Waarbij het belang van minderheden in onze samenleving verder naar achteren wordt geduwd.

Daarom hoop ik dat het maatschappelijk middenveld de komende tijd flink van zich zal laten horen. Daar zit de bezieling waar zoveel mensen naar verlangen. Daar zit de stem van de mensen die vaak niet worden gezien of gehoord.

De stem ook van mensen die hoopvol zijn. De stem van nieuwe generaties. Vakbonden, het MKB, sportverenigingen, studentenverenigingen, schoolbesturen, religieuze gemeenschappen, universiteiten. Liefdadigheidsinstellingen en maatschappelijke organisaties en sociale bewegingen vertegenwoordigen echte mensen met echte zorgen, met echt verdriet en echte dromen.

Alida Bosshardt had geen kinderen, maar wel heel veel erfgenamen. Dat zijn alle mensen die oog hebben voor mensen die anders zijn, die kwetsbaar zijn. Oog hebben voor de mensen die in het donker leven. Erfgenaam van Majoor Bosshardt zijn alle mensen die geen onderscheid maken tussen mensen op basis van hun afkomst of hun levensstijl. En erfgenaam van de Majoor zijn alle mensen die opkomen voor de zachte krachten, voor menselijkheid en zo een fundamentele verdedigingslinie vormen van onze democratie.

U, hier aanwezig, u bent dat.
En we hebben u hard nodig.

Dank u wel.